

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA DE L TERME MUNICIPAL DE SANT MARTÍ VELL

Lourdes OLIVERAS i DARDER

1. DESCRIPCIÓ DEL MUNICIPI

El terme de Sant Martí Vell es troba situat a la comarca del Gironès, d'uns 575'5 km²¹ (abans, quan el Pla de l'Estany en formava part, tenia aproximadament uns 839 km²)². El localitzem al sector septentrional de les Gavarres, pels contraforts de la muntanya "antiguamente llamada Pujols, o mejor Puigalt, y hoy conocida únicamente por el de Nuestra Señora de los Angeles"³ o "dita també serra de Valllloreda"⁴, d'uns 485 m d'altitud.⁵

El municipi té una extensió de 17'34 km²,⁶ és drenat pel Rissec, afluent del Daró, i per la riera de Sant Martí, que neix dins el terme als vessants septentrionals de la muntanya dels Àngels, i és afluent del Ter. Limita al nord amb els municipis de Bordils, Sant Joan de Mollet i Flaçà. Comprèn el poble de Sant Martí (65 m d'altitud)⁷, el veïnat del Puig, situat sobre un pujol; el de la Vilosa, el més antic, el barri del Mercadal, a la part baixa del poble, i el de l'estació, anteriorment anomenat el Raval, a tocar de Bordils. Cal no oblidar el Santuari dels Àngels, situat en un dels punts més elevats de les Gavarres. Hi ha també algunes masies disseminades.

Demogràficament, el poble de Sant Martí Vell ha estat sempre molt reduït; actualment presenta una xifra de 190 habitants.

El terreny és muntanyós, poblat de pins, alzines sureres, alzines i matolls diversos.

En l'actualitat, l'activitat agrícola es conserva en poques cases. En canvi, el sector de l'hoteleria sembla anar a l'alça a causa de l'existència de quatre restaurants.

1. Vid. Barceló, Bartomeu et alii, *Geografia Universal. Les Terres de Parla Catalana: Catalunya, País Valencià, Illes Balears, Andorra*, X, Ed. 62, p. 149.
2. Vid. Lorman, J. & Planas, I., *Geografia de Catalunya*, Claret, Barcelona, 1983, p. 261.
3. Marquès, J., *Historia del Santuario de Nuestra Señora de los Angeles*, Élite, Barcelona, 1946, p. 15.
4. Cahner, M.(dir.), *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Gironès, Pla de l'Estany, Selva, Garrotxa*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1991, p. 93.
5. Vid. Solé, L. (dir.), *Geografia de Catalunya*, II, Aedos, Barcelona, 1982, p. 414.
6. Vid. Vila, M. A., *Les comarques i els municipis de Catalunya, territori i població*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1989, p. 165.
7. Vid. Cahner, M. (dir.), *Op. Cit.*, p. 94.

Històricament, el poble havia format un municipi independent amb el veïnat de Vilosa, però a les primeries del segle XX el trobem agregat al municipi veí de Madremanya. Tot i això, en el 1930, Sant Martí Vell ja havia tornat a assolir la seva independència.⁸

La primera dada documentada que fa referència al lloc de Sant Martí Vell correspon a l'any 1035, en què en el testament de Gilbert de Cruilles apareix el nom de "Sancti Martini qui dicunt vetulo", referint-se a la seva església.⁹

Per últim, cal afegir que Sant Martí Vell és un compost descriptiu entre Martí i Vell.

Etimològicament, Martí prové del cognom llatí MARTINUS¹⁰ i Vell del llatí vulgar VEC'LU, variable del clàssic VETULUS, "vell"¹¹.

2. LLISTAT DE TOPÒNIMS

TOPÒNIMS	CAMP SEMÀNTIC	TRANSCRIPCIÓ
Agustí, Ca n'	Mas	[əγus'ti]
Ametllers, els	Camp	[əməʎ'les]
Àngels, carrer dels ¹²	Carrer	[ˈaŋzəts]
Àngels, Torrent dels	Torrent	[ˈaŋzəts]
Àngels, serra dels	Serra	[ˈaŋzəts]
Àngels, font dels	Font	[ˈaŋzəts]
Àngels, santuari dels	Santuari	[ˈaŋzəts]
Arrabassada, l'	Bosc	[əɾəβə'saðə]
Arrabassada, puig de l'	Puig	[əɾəβə'saðə]
Baix, carrer de ¹³	Carrer	[ˈbaʃ]
Banyes, can	Mas	[ˈbanəs]
Banyes, puig d'en	Puig	[ˈbanəs]
Baubella, la	Bosc	[bəw'βeʎə]
Bevià, riera de	Riera	[bə'βja]
Boada, mas	Mas	[bu'aðə]
Boadeta, mas ¹⁴	Mas	[bu'ðetə]
Boadeta, pla d'en	Camp	[bu'ðetə]
Bonet, can	Mas	[bu'net]
Bonet, pla d'en	Camp	[bu'net]

8. Vid. Grau, D., Planas, L., Vilaplana, A., *Girona pas a pas* II, Gironina, Girona, 1987, p. 447.

9. Grau, D., Planas, L., Vilaplana, A., Op. Cit., p. 446. Per a una aproximació breu i entenedora als hagiopònims del Principat, vid A. M. Badia, *La formació de la llengua catalana*, Barcelona, PAM, 1987, pp 86-92. Curiosament el Gironès, incloent el Pla de l'Estany, segons l'antiga divisió comarcal, és la tercera comarca en quantitat d'hagiopònims, segons Badia, que segueix l'estudi de Marsà.

10. Alcover & Moll, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, VII, p. 270.

11. *Ibidem*. X, p.691.

12. Durant la dictadura anomenat: calle de los Ángeles.

13. Durant la dictadura anomenat: calle de Abajo.

14. Es produeix una elisió de la vocal central mitjana [ə].

Bonic, can	Mas	[bu'nik]
Bonica, la font	Font	[bu'nika]
Bordils a Madremanya, carretera de ¹⁵	Carretera	[bur'ditz ə maðrə'maɲə]
Borna, la ¹⁶	Camp	[ˈbornə]
Boscals, muntanya de	Bosc	[bus'kats]
Boscals, riera de	Riera	[bus'kats]
Boscatell, torrent de	Torrent	[buskə'teʎ]
Bruguera, la	Partida	[bru'yerə]
Brumes, le	Partida	[ˈbruməs]
Burgetes	Partida	[bur'zɛtəs]
Busquetes	Partida	[bus'kɛtəs]
Cadena, la	Camí	[kə'ðənə]
Calbó, mas	Mas	[kə't'βo]
Calbona, la	Bosc	[kə't'βonə]
Carbassa, can	Mas	[kər'βasə]
Carbassa, carrer ¹⁷	Carrer	[kər'βasə]
Caseta, serra de la	Serra	[kə'zɛtə]
Castanyeda, la	Bosc	[kəstə'ɲɛðə]
Castellet, can	Mas	[kəstə'ʎɛt]
Cavaller, cal	Mas	[kəβə'ʎə]
Cavaller, boscos de cal	Bosc	[kəβə'ʎə]
Cementiri municipal	Cementiri	[səmən'tiri munisi'pat]
Cementiri, camp del	Camp	[səmən'tiri]
Clavaguera, can	Mas	[kʎəβə'yerə]
Climent, mas	Mas	[kʎi'men]
Coma, la	Bosc	[ˈkomə]
Comes, les	Partida	[ˈkoməs]
Coma-Tosca, torrent de	Torrent	[ˈkomə 'toskə]
Costa Blava, la ¹⁸	Bosc	[ˈkɔstə 'βʎawə]
Costa, mas	Mas	[ˈkɔstə]
Costa, camí de la	Camí	[ˈkɔstə]
Costa, camps del mas	Camp	[ˈkɔstə]
Costa, vinya	Camp	[ˈkɔstə]
Cúgol, pla de	Camp	[ˈkuyɔt]

15. En provenir el topònim Madremanya d'una forma composta llatina MATRE MAGNA "gran mare", (Vid, AlcM, VII, p.109) l'articulació del primer so vocàlic no es neutralitza en [ə].

16. Adoptem la representació [o] per referir-nos a allò que en altres variants dialectals seria distingit entre [o] i [ɔ]. L'articulació de les vocals posteriors semiobertes i semitancades del català, pràcticament no es distingeix en la zona en què ens trobem. De manera similar, passa amb la ò llatina, esdevinguda mitjana, en el rossellonès. Vid, Badia, Antoni M. *Gramàtica històrica catalana*, Tres i Quatre, València 1981, p.145.

17. Durant la dictadura anomenat: Calle Calabaza.

Elisió de [ə] en posició pretònica en contacte amb una líquida. Vid. Badia, Antoni M., *Gram. Hist...* (per exemple).

18. Possiblement per analogia amb la forma masculina "blau" es realitza una articulació [w], en lloc d'una aproximant bilabial sonora.

Dalt, carrer de ¹⁹	Carrer	[ˈdat]
Dalt, camp de	Camp	[ˈdat]
Dalmaues, les	Partida	[dətˈmawəs]
Dalmaues, riera de les	Riera	[dətˈmawəs]
Dalmaues, puig de les	Puig	[dətˈmawəs]
Dalmaues, camp de les	Camp	[dətˈmawəs]
Empúries, camí d'	Camí	[əmˈpurjəs]
Escates, les	Partida	[əsˈkatəs]
Erola, l'	Partida	[əˈrotə]
Estació, camp de l'	Camp	[əstəˈsjo]
Estació, barri de l'	Barri	[əstəˈsjo]
Esteve, pla de l'	Camp	[əsˈteβə]
Estiu, ca l' ²⁰	Mas	[isˈtiw]
Estiu, boscos de ca l'	Bosc	[isˈtiw]
Estiu, serra de ca l'	Serra	[isˈtiw]
Eucaliptus, els	Camp	[əwkaˈtɪptus]
Feixes, can	Mas	[ˈfɛʃəs]
Ferrer, mas	Mas	[fəˈre]
Flaçà, camí de	Camí	[ftəˈsa]
Flaquera, la	Camp	[ftəˈkerə]
Fonda, vinya	Camp	[ˈfondə]
Fonellà, el ²¹	Bosc	[funəˈja]
Font, carrer de la ²²	Carrer	[ˈfon]
Font, camp de la	Camp	[ˈfon]
Fontanes, riera de les	Riera	[funˈtanəs]
Fontanilles	Partida	[funtaˈniʎəs]
Fonts, torrent de les	Torrent	[ˈfons]
Fuster, cal	Mas	[fusˈtə]
Gallissà, el	Partida	[gəʎiˈsa]
Gatell, riera de	Riera	[gəˈteʎ]
Gimpera, can	Mas	[ʒimˈperə]
Gimpera, pla de can	Camp	[ʒimˈperə]
Ginesta, can	Mas	[ʒiˈnestə]
Ginesta, bosc de can	Bosc	[ʒiˈnestə]
Ginestet, mas	Mas	[ʒinəsˈtət]
Ginestet, bosc de can	Bosc	[ʒinəsˈtət]
Gossos, font dels	Font	[ˈgosus]

19. Durant la dictadura anomenat: Calle de Arriba.

20. Es tracta d'una assimilació. la primera vocal deixa de ser semitancada per esdevenir tancada, per influència de la segona vocal anterior i tancada. Vid. Badia, Antoni M., *Gram. Hist...*, p. 161.

21. Aquest és un dels molts mots que presenten una pronunciació ioditzadora. A la grafia "ll" li correspon [j] en procedir d'un dels grups del llatí vulgar següents: LY, T'L, C'L, G'L. En canvi trobarem també la pronunciació [ʎ] quan l'etimologia ens porti fins a L- o LL.

Hi haurà casos en què malgrat ser el grup etimològic un dels primers que hem citat es produirà [ʎ] per motius de dissimilacions. Vid. Badia, Antoni M. *Gram. hist...* pp.182,196-7,219-22,230-33.

22. Durant la dictadura anomenat: calle de la Fuente.

Girona a Madremanya, carretera de	Carretera	[ʒironə maðrə'manja]
Gran, bosc	Bosc	['gran]
Hort de la casa	Camp	['ordə tə 'kasə]
Horts, camp dels	Camp	['ors]
Illa, l'	Bosc	['iʎa]
Japetó, can	Mas	[ʒəpə'to]
Jepot, can	Mas	[ʒə'pot]
Juià, Feixa de	Camp	[ʒu'ja]
Llac dels Àngels, can	Mas	['ʎak ðətʒ 'aʒəts]
Llac, Puig d'en	Puig	['ʎak]
Llac, Font d'en	Font	['ʎak]
Llac, camí d'en	Camí	['ʎak]
Llagosta, la	Partida	[ʎə'ɣostə]
Llarella, barranc de ²³	Barranc	[ʎə'rjə]
Llarga, feixa	Camp	['ʎarɣə]
Llavet, mas	Mas	[ʎə'βet]
Maiol d'en Torres	Partida	[mə'jot dən 'torəs]
Mal pas, serra de	Serra	[mə'tpas]
Mansac, can ²⁴	Mas	[mə'nzak]
Mansac, font	Font	[mə'nzak]
Mastorrent, can ²⁵	Mas	[mastu'ren]
Marcó, can	Mas	[mə'rko]
Marcó, camp de can	Camp	[mə'rko]
Mates, les	Bosc	['matəs]
Mateu, camp	Camp	[mə'tew]
Martillac, can	Mas	[mərti'ʎak]
Martillac, camps de can	Camp	[mərti'ʎak]
Mavilar, camí de ²⁶	Camí	[məbi'ta]
Mavilar, serra de	Serra	[məbi'ta]
Mercadal, barri del	Barri	[mɛrkə'ðat]
Mercadal, pont del	Pont	[mɛrkə'ðat]
Mig, carrer del ²⁷	Carrer	['mits]
Moliné, cal	Mas	[muli'ne]
Mollet, serra de	Serra	[mu'ʎet]

23. Més que per un motiu etimològic creiem que l'articulació [j] és produïda per una dissimilació.

24. L'articulació [z] deu ser causada pel fet que el fricatiu alveolar es troba entre dos sons.

25. Segurament l'articulació [a] és deguda a l'origen compost de la forma "Mastorrent".

26. La pronunciació [a] creiem que deriva d'un origen etimològic compost d'aquesta paraula. Possiblement una aglutinació de "mas vilar", com la que testimonia Moll en els casos "Masvidal" i "Masvalls". (Vid. Moll, F., *Els llinatges catalans*, Moll, Mallorca, 1982, p. 217).

Si "Vidal" o "Valls" ja corresponen a llinatges (Vid. AlcM, X, pp. 662 i 794) també hi correspon "Vilar", que Alcover i Moll testimonien amb la grafia "Vilà" (Vid. AlcM, X, pp. 803).

A més, però, en aquest cas hauríem de parlar d'una assimilació del so [z] al so bilabial següent.

27. Durant la dictadura no hi havia cap denominació oficial per a aquest carrer.

Es pot comprovar, en el plànol, un error tipogràfic, denominant-lo carrer dels Àngels. Coneixem l'error gràcies a fonts orals.

Monar, el	Partida	[mu'na]
Mònica, la	Bosc	['monika]
Mont - Rodon	Bosc	['mon ru'ðon]
Mont - Rodon, torrent de	Torrent	['mon ru'ðon]
Moradell, riera de	Riera	['murə'deɫ]
Moradell, camí de	Camí	['murə'deɫ]
Moradell, font de	Font	['murə'deɫ]
Morolla, la	Bosc	[mu'roja]
Mosca, carrer de la ²⁸	Carrer	[moska]
Muntanya del mig	Bosc	[mun'taɲə ðət 'mitʃ]
Negre, pont	Pont	['nɛɣrə]
Nou, camí	Camí	['now]
Noves, can	Mas	['noβəs]
Noves, camp de can	Camp	['noβəs]
Noves, coll de can	Coll	['noβəs]
Olivar, camp de l'	Camp	[u'ti'βa]
Olivar, camí de l'	Camí	[u'ti'βa]
Olivet, camp de l'	Camp	[u'ti'βet]
Oncle Pere, font de l'	Font	[oŋktə 'perə]
Painc, can	Mas	[pə'in]
Pairassa, can	Mas	[pəi'rasə]
Parc dels Àngels, urbanització	Urbanització	['parɣ ðə'tz 'aŋzəts]
Pau Fuster, can	Mas	['paw fus'te]
Pedra Blanca, la	Partida	['peðrə 'btaŋkə]
Pedrer, el	Bosc	[pə'drə]
Pedró, el	Bosc	[pə'drə]
Peixet, cal	Mas	[pə'ʃet]
Perona, puig d'en	Puig	[pə'ronə]
Pet, can	Mas	[pət]
Pet, pont de can	Pont	[pət]
Pi, pont d'en	Pont	['pi]
Pineda, la	Bosc	[pi'nɛðə]
Pins, camp dels	Camp	['pins]
Pixarrella, font	Font	[piʃə'relə]
Plaça, carrer de la ²⁹	Carrer	['ptasə]
Plaça, font de la	Font	['ptasə]
Plana, la	Camp	['ptanə]
Planes, torrent de les	Torrent	['ptanəs]
Planella, la	Bosc	[ptə'nelə]
Plantada, la	Camp	[ptən'taðə]
Poble, plaça del ³⁰	Plaça	['pob:tə]

28. Durant la dictadura no hi havia cap denominació oficial per a aquest carrer.

29. Durant la dictadura no hi havia cap denominació oficial per a aquest carrer.

30. Durant la dictadura anomenada: plaza del General Franco (sic).

Portell, coll de	Coll	[pur'teʎ]
Prats, camp dels	Camp	[ˈprats]
Puig, barri del	Barri	[ˈputʃ]
Puigcambell, serra de	Serra	[ˈputʃkəm'βeʎ]
Puigtorrat, el	Bosc	[putʃtu'rat]
Puigtorrat, camí de	Camí	[putʃtu'rat]
Pusota, vinya	Camp	[pu'sotə]
Quatre Màrtirs, font dels	Font	[ˈkwatrə 'martirs]
Quatre vents, camp dels	Camp	[ˈkwatrə'βens]
Quintana, la	Camp	[kin'tanə]
Quintana d'en Ramell	Partida	[kin'tanə ðən rə'meʎ]
Ramell ,can	Mas	[rə'meʎ]
Rata, can	Mas	[ˈratə]
Rata, camí de can	Camí	[ˈratə]
Raval, el	Barri	[rə'βat]
Rector, camp del	Camp	[rək'to]
Resclosa, la	Font	[rəs'kʎoza]
Resclosos, torrent de	Torrent	[rəskʎu'zons]
Retxe, vinya	Camp	[ˈretʃə]
Reig, torrent	Torrent	[ˈretʃ]
Riera, carrer de la ³¹	Carrer	[ri'erə]
Rieral, el	Partida	[riə'rat]
Rieral, torrent del	Torrent	[riə'rat]
Rissec, el	Torrent	[ri'sək]
Rodó, puig	Puig	[ru'ðo]
Romanyà, torrent de	Torrent	[rumə'ɲa]
Roure, feixes del	Bosc	[ˈrowrə]
Roureda, la	Bosc	[ru'rɛðə]
Roquetes, les	Bosc	[ru'kɛtəs]
Roquetes, camí de les	Camí	[ru'kɛtəs]
Ruiec, cal	Mas	[ru'jek]
Sagué, can	Mas	[sə'ɣe]
Sala, can	Mas	[ˈsatə]
Saló, can	Mas	[sə'to]
Sant Joan, puig de	Puig	[ˈsan ʒu'an]
Sant Martí, pla	Camp	[ˈsam mər'ti]
Sant Martí, església de	Església	[ˈsam mər'ti]
Sant Martí Vell, riera de	Riera	[ˈsam mər'ti 'βej]
Sant Martí Vell, ajuntament de	Ajuntament	[ˈsam mər'ti 'βej]
Sant Pere, torrent de	Torrent	[ˈsam'perə]
Sant Pol, mas	Mas	[ˈsam'pot]
Sardana, can	Mas	[sər'danə]
Segalar, el	Bosc	[səɣə'ta]

31. Durant la dictadura anomenat: calle de la Riera.

Selvatà, can	Mas	[sətβə'ta]
Serra, la	Bosc	[ˈsɛrə]
Serra Llarga, torrent de	Torrent	[ˈsɛrə ˈλaryə]
Sespetó, can	Mas	[səspə'to]
Sic, can	Mas	[ˈsik]
Sons, can	Mas	[ˈsons]
Sureda, la	Bosc	[suˈrɛðə]
Sureda, camí de la	Camí	[suˈrɛðə]
Terrera, la	Explotació d'argila	[tə'rɛrə]
Terrers, can	Mas	[tə'res]
Terrers, pla d'en	Camp	[tə'res]
Terrers, bosc d'en	Bosc	[tə'res]
Teixidores, les	Camp	[təʃi'dorəs]
Timba, la	Partida	[ˈtimβə]
Torrat, puig	Puig	[tu'rat]
Torrent, carrer de] ³²	Carrer	[tu'ren]
Torres, can	Mas	[ˈtorəs]
Tres torrents, els	Bosc	[ˈtrɛs tu'rens]
Tribana, la	Bosc	[tri'βanə]
Valldenú, torrent ³³	Torrent	[baλðə'nu]
Valldemià, can	Mas	[baλðə'mja]
Valldemià, riera de	Riera	[baλðə'mja]
Valldemià, camí de can	Camí	[baλðə'mja]
Vall-llobà ³⁴	Bosc	[baλ:u'βa]
Valls, les	Partida	[ˈbaλs]
Vella, vinya	Camp	[ˈbeja]
Vents, camp dels	Camp	[ˈbens]
Verdaguer, bosc	Bosc	[bərðə'ye]
Vergara, la	Partida	[bər'ɣarə]
Via, pont de la	Pont	[ˈbiə]
Vidal, can	Mas	[bi'dat]
Vidal, torrent de can	Torrent	[bi'dat]
Vidala, vinya	Camp	[bi'datə]
Vilers, riera de	Riera	[bi'tɛs]
Vilosa, barri de	Barri	[bi'tozə]
Vinyota, la	Partida	[bi'notə]
Violet, puig	Puig	[biru'tɛt]
Xana, can	Mas	[ˈʃanə]
Xané, can	Mas	[ʃə'ne]
Xuriguera, can	Mas	[ʃuri'ɣerə]

32. Durant la dictadura anomenat: calle del Torrente.

33. La primera articulació [a] es deu produir per l'origen compost d'aquesta forma.

34. *Ibidem*.

3. CONCLUSIONS

Encara que som conscients que un recull totalment exhaustiu és gairebé un ideal provenint com prové majoritàriament la nostra informació de fonts orals, aquest estudi pretén aplegar tots els topònims de Sant Martí Vell i alhora ser una eina més al servei de la conservació de tot un material cultural i lingüístic que es va perdent generació darrere generació de forma parel·lela als trets dialectals propis de la zona que hem estudiat (la iodització en seria un dels casos més notables i més ràpidament observats pel lector), que al cap i a la fi també són uns importants materials culturals i lingüístics que necessiten amb urgència alguna mesura que contribueixi a la seva conservació.

ETIMOLOGIES...

De la comunicació sobre toponímia transportada que va presentar Xavier Terrado Pablo al Col·loqui d'Ontinyent (BISO, volum LXX-LXXI), extraiem el següent paràgraf:

Saratoga és una ciutat amb aigües termals a l'estat de Nova York, prop d'Albany. En el discurs d'inauguració d'un balneari a Califòrnia, l'empresari havia escrit: "Això serà la Saratoga de Califòrnia". Però per un desafortunat *lapsus linguae* va dir: Això serà la *Calitoga* de Sarafòrnia. I aquest és el nom actual del lloc.

V.B.